

Skal Carina og Robert på fattiggården?

De 'uværdige' fattige er dovne, arbejdssky, bruger løs af vores skatte kroner, og kontrollen med dem må skærpes. De bliver anset for at være uden for rækkevidde, og derfor er det i stigende grad svært at retfærdiggøre hjælpen. Nutidens fattigdomsopfattelse har tydelige ligheder med den, der herskede på fattiggårdenes tid

Hvis man begynder at placere mennesker i 'kan ikke hjælpes'-kassen, får man svært ved at retfærdiggøre hjælp. Og det er her, Robert (billedet) og andre kontanthjælpsmodtagers brøde ligger – de bliver italesat som værende uden for rækkevidde, mener dagens kronikør.

Martin Sylvest Andersen

🕒 13. april 2013

💬 Kommentarer (165)

Der ligger en ansøgning på socialrådgiverens hæve-sænke-bord. Den er fra en mandlig arbejdsløs, der høfligt ansøger om at få lov til at gifte sig med sin kæreste gennem flere år. Han er på kontanthjælp og må derfor ikke gifte sig, uden at det er blevet godkendt af kommunen. Han påstår, at parret har råd til vielsen og argumenterer intenst for sin sag.

Rådgiveren læser ansøgningen igennem. Den slags vigtige valg kan den arbejdsløse ikke træffe selv, da det kan medføre udgifter for fællesskabet. Han må heller ikke stemme ved folketingsvalgene, ej heller stille op, og hans skamfulde stilling på bunden af samfundet er kendt af alle – for han bor på fattiggården, bag pigtråd og høje mure. Her skal hans dovne levevis ændres gennem tvangsarbejde og en regelfyldt hverdag. Rådgiveren bladrer igennem mandens journal. Er han blevet genopdraget nok til, at man kan tillade ægteskabet? Journalen rummer svingende arbejdskvoter, regelbrud og udfarende adfærd. Og socialrådgiveren tvivler:

Skal han have 'godkendt-' eller 'nægtet-'stempleet?

Det er ikke et dilemma, nutidens socialrådgivere sidder i til dagligt. Det gjorde deres forgængere, fattiginspektørerne, til gengæld, og det syn på fattigdommen, de repræsenterede, vinder mere og mere indpas i dagens Danmark.

Den dovne fattige

Fattig-Carina, Dovne Robert og debatten om selvforskyldt fattigdom har huseret den hjemlige debat, efter krisen ramte. Debatten har fået endnu et afsæt i den kontanthjælpsreform, regeringen har fremlagt. Men egentlig har de seneste års til tider voldsomme debat ikke rummet nyskabende elementer. Det hele er hørt før.

Ytringer om den dovne fattige, der lever et liv i selvforskyldt fattigdom – og måske oven i købet bruger flittigt løs af det offentliges penge – er blot tidsforskudte gentagelser af gammel retorik. Tag nu bare Forsorgsmuseet i Svendborg, hvor jeg arbejder. Vi er placeret i Danmarks sidste bevarede og fredede fattiggård, bygget i en tid som én blandt hundreder. Fattiggårdene skulle tage sig af de dovne fattige og genopdrage dem.

Hundredetusindevis af danskere har i tidens løb været på fattiggård og tvangsarbejdsanstalt, og der var selvfølgelig ikke tale om hotelophold inde bag murene, der i Svendborgs tilfælde krones af pigtråd. Her kunne individer og familier, der ville have hjælp til at klare dagen og vejen, henvende sig. De skulle banke på en undseelig grøn port i en truende gul bygning for at blive mættet dagen efter. Alkoholikere, hjemløse, arbejdsløse, småkriminelle, gamle og syge kom i en skøn blanding ind bag murene.

Værdig og uværdig

Dovenskab og fattigdom skulle kureres af tvangsarbejde i store mængder og en regelfyldt hverdag. Lemmerne fik ikke dagpenge eller bistandshjælp – men hamre, økser og andre arbejdsredskaber i hænderne. Der var forskel på folk. De fattige blev inddelt i to klasser: værdige og uværdige. Dem med en undskyldning og dem uden. De uværdige var »arbejdsdygtige, men dovne og forfaldne Subjekter«, der skulle genopdrages til at blive bedre samfundsborgere med »Alvor og Bestemthed, uden dog at sætte humane Hensyn til side«, som der står i regulativet for Svendborg Kiøbstads Fattig- og Arbejdsanstalt fra 1872. De værdige – på dette tidspunkt fortrinsvis de gamle og syge – havde lidt bedre vilkår: Ingen tremmer for vinduerne, begrænset arbejdsmængde og ingen kønsadskillelse – men deres ophold på fattiggården var stadig meget skamfuldt. De sad jo i samme institution som sprittere, betlere og afsonende småkriminelle, kun adskilt fra disse af en høj mur.

At modtage fattighjælp blev opfattet som særdeles pinligt, en umyndiggørelse. Fattiggårdene spillede bevidst dette kort og satsede på at se truende og skræmmende ud – så ville færre bruge deres tjenester, hvilket var billigere i den sidste ende.

Hvis man fik fattighjælp i Danmark fra 1849-1961, fulgte der for de uværdige deklasserende detaljer med hjælpen. Grundloven af 1849 slår fast, at modtagere af fattighjælp ikke kunne stemme og ikke kunne blive valgt. De kunne heller ikke gifte sig med hvem de ville uden at indsende ansøgning først. Hjælp var simpelthen et lån, der skulle tilbagebetales, før man havde

udsigt til at blive genforenet med sine rettigheder (§ 35).

Fattigdom var en forbrydelse sidst i 1800-tallet og et godt stykke op i sidste århundrede. Fattigloven fra 1891 og Steinckes socialreform fra 1933 fokuserede indsatsen mod dem, der kunne reddes; de værdige (hvis gruppe nu – i lyset af depressionen – var udvidet, så mange husvilde talte med). De uværdige var der dog konsensus om at lade blive på fattiggårdene. De tidligere uværdige fattige fik først stemme- og gifteretten tilbage i 1961, hvor pigtråden på fattiggårdens gule mure blev pillet ned. Gennem mere end 100 år var denne skelnen mellem værdig og uværdig dominerende i dansk sociallovgivning, og den har ikke helt sluppet sit tag endnu.

Man mister således ikke længere sin stemmeret, fordi man er arbejdsløs. Men det er ikke lang tid siden, at lige præcis dét synspunkt blev luftet sidst. Både VU og KU har haft højtplacerede medlemmer, der har argumenteret for, at folk, der ikke bidrager til fællesskabet, skal have frataget stemmeretten. Det er interessant nok det unge vækstlag for fremtidige borgerlige politikere, der argumenterer for deklasseringen af kontanthjælpsmodtagerne.

'Uden for rækkevidde'

Værdig/uværdig-opdelingen lever i bedste velgående i den offentlige debat. Robert og Carina deler karakteristika med de uværdige fattige fra sidst i 1800-tallet. De bliver fremstillet som arbejdsdygtige, men dovne individer, og deres fattigdom er dermed selvforskyldt. For eksempel har Robert haft adskillige job, men vil ikke arbejde med noget, han ikke finder meningsfyldt. Carina ryger oven i købet – en nydelse, der heller ikke var de uværdige forundt i Svendborg Fattiggård. For slet ikke tale om hendes hund.

Det er dokumenteret, at debatten om Robert og Carina flyttede mange danskeres opfattelse af kontanthjælpen. Dette holdningsskifte spiller regeringen bold med i den fremlagte kontanthjælpsreform. Reformens idégrundlag har flere paralleller til denne fattigdomsopfattelse. Den spiller ligeledes på en opfattelse af kontanthjælpsmodtageren som en smule doven – de har i hvert fald hængt fast i systemet for længe, hvorfor myndighederne skal stramme skruerne.

Man hjælper dem, der ligner en selv, og som man mener, har en chance for at komme videre ud af den suppedas, fattigdom udgør. Hvis man begynder at placere mennesker i 'kan ikke hjælpes'-kassen, får man således svært ved at retfærdiggøre hjælp. Og det er her, Robert, Carina og kontanthjælpsmodtagernes brøde ligger – de bliver i stigende grad italesat som værende uden for rækkevidde.

Hvilken fattigdomsopfattelse?

Der er stadig en skelnen mellem en rigtig og en forkert måde at være fattig på, og denne værdidom er knyttet tæt til den gamle måde at adskille fattigfolk fra uheldige godtfolk. Carina og Robert overskrider begge denne grænse, og det har fremprovokeret så megen debat, især fordi de i offentlighedens øjne fremstår arbejdsdygtige, men dovne og med et behov for genopdragelse. De er moderne uværdige fattiglemmer, og kontanthjælpsreformen er specifikt rettet mod at genopdrage denne målgruppe gennem uddannelse og lave ydelser.

Den måde, man opfatter den fattige på, dikterer, hvilken hjælp han/hun skal have. Hvis man ser på fattigdom som et selvforskyldt problem, så ligger fattiggårdene og genopdragelse lige til højrebænet. Men hvis fattigdom i stedet er et komplekst samfundsproblem, der hænger sammen med jobudbud, social arv og uddannelsesmuligheder, så åbner døren sig for omsorg og hjælp uden modydelse.

Skammen ved at være arbejdsløs har været stigende under krisen. Folk føler sig ringeagtede, og en rapport fra Rådet for Socialt Udsatte i 2012 viste, at mange gik med hemmelige drømme om at brænde deres journaler.

I lyset af historiens erfaringer virker det derfor relevant at spørge: Hvor er vores fattigdomsopfattelse på vej hen? Hvad ville du gøre, hvis det var Dovne Roberts høflige ansøgning om ægteskab, der lå på dit hæve-sænke-bord?

Nils Valdersdorf Jensen er museumsformidler & projektmedarbejder på Forsorgsmuseet, Svendborg Museum